Vol 5 Issue 7 April 2016

ISSN No : 2249-894X

Monthly Multidisciplinary Research Journal

Review Of Research Journal

Chief Editors

Ashok Yakkaldevi
A R Burla College, India

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Welcome to Review Of Research

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2249-894X**

Review Of Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Manichander Thammishetty
Ph.d Research Scholar, Faculty of Education IASE, Osmania University, Hyderabad.

Advisory Board

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Fabricio Moraes de AlmeidaFederal
University of Rondonia, Brazil

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Xiaohua Yang
University of San Francisco, San Francisco

Karina Xavier
Massachusetts Institute of Technology (MIT), USA

May Hongmei Gao
Kennesaw State University, USA

Marc Fetscherin
Rollins College, USA

Liu Chen
Beijing Foreign Studies University, China

Mabel Miao
Center for China and Globalization, China

Ruth Wolf
University Walla, Israel

Jie Hao
University of Sydney, Australia

Pei-Shan Kao Andrea
University of Essex, United Kingdom

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Ilie Pintea
Spiru Haret University, Romania

Mahdi Moharrampour
Islamic Azad University buinzahra
Branch, Qazvin, Iran

Titus Pop
PhD, Partium Christian University,
Oradea,
Romania

J. K. VIJAYAKUMAR
King Abdullah University of Science &
Technology,Saudi Arabia.

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Al. I. Cuza University, Iasi

REZA KAFIPOUR
Shiraz University of Medical Sciences
Shiraz, Iran

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University,
Solapur

Nimita Khanna
Director, Isara Institute of Management, New Delhi

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

P. Malyadri
Government Degree College, Tandur, A.P.

S. D. Sindkhedkar
PSGVP Mandal's Arts, Science and
Commerce College, Shahada [M.S.]

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

C. D. Balaji
Panimalar Engineering College, Chennai

Bhavana vivek patole
PhD, Elphinstone college mumbai-32

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut (U.P.)

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance
Education Center, Navi Mumbai

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

Jayashree Patil-Dake
MBA Department of Badruka College
Commerce and Arts Post Graduate Centre
(BCCAPGC),Kachiguda, Hyderabad

Maj. Dr. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

AR. SARAVANAKUMARALAGAPPA
UNIVERSITY, KARAIKUDI,TN

V.MAHALAKSHMI
Dean, Panimalar Engineering College

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University

Kanwar Dinesh Singh
Dept.English, Government Postgraduate
College , solan

More.........

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.ror.isrj.org

ISSN: 2249-894X Impact Factor : 3.1402(UIF) Volume - 5 | Issue - 7 | April - 2016

Review Of Research

FIVE LAWS OF LIBRARY SCIENCE AND ETHICS

शेख शबाना एम.
ग्रंथपाल

सारः

ज्या ग्रंथामुळे डॉ. रंगनाथ यांचे नाव सर्वतोमुखी झाले तो ग्रंथ म्हणजे '' ग्रंथालय शास्त्राची पाच सुत्रे '' होय. त्यांच्या या पाच सुत्रामुळे एकंदरीत ग्रंथालयीन जीवनात एक वेगळी दिशा मिळाली. अत्यंत साधी आणि परिचयाची वाटणारी सुत्रे परंतु त्यामागे फार मोठा गहन अर्थ दडलेला आहे. आणि या पाच सुत्रांवरच ग्रंथालय शास्त्राची इमारत उभारली आहे. आधुनिक काळात ग्रंथालय ही संकल्पना राहिलेली नसून माहितीचे केंद्र बनलेले आहे. यात जोड मिळालेली आहे. ती ग्रंथालयातील सेवक वर्गाची नैतिकता. म्हणूनच ग्रंथालय आज समाजभिमुख झालेले दिसत आहे.

प्रस्तावनाः –

भारतात फार पुर्वीपासूनच ग्रंथालये अस्तित्वात होती, हे अनेक पुराव्यानिशी सिध्द झालेले आहे. राजे संस्थानिक आणि धर्मगुरु यांना ग्रंथालयाचे, ग्रंथसंग्रहाचे व ज्ञान प्रसाराचे महत्व पटलेले होते. त्यामुळे ग्रंथांचा संग्रह करुन अभ्यासकांना उपलब्ध करुन देण्यात येत असत.

ही परंपरा असली तरी, ''ग्रंथालय शास्त्र '' म्हणून अगर ग्रंथपालन हा एक व्यवसाय म्हणून त्याकडे पाहिले जात नसे. त्यासाठी नियमावली किंवा पध्दती तयार करण्यात आलेली नव्हती. यासाठी शास्त्रशुध्द पध्दतीची अगर अभ्यासाची व शिक्षणाची गरज आहे. हे श्री . एस.आर.रंगनाथन यांनी प्रथम जाणले आणि आपले पुर्ण आयुष्य ग्रंथालय सुत्राच्या विकासासाठी वाहून घेतले.

प्रथम डॉ. रंगनाथन यांनी मद्रास येथील विदयापीठाच्या ग्रंथालयास 'ग्रंथपाल' म्हणून काम केले. या क्षेत्रातील प्रशिक्षण मद्रास मध्ये ही नव्हते आणि भारतात ही नव्हते म्हणून त्यांना १९२४ मध्ये योग्य प्रशिक्षण मिळाले. ग्रंथालयातील प्रत्यक्ष कारभार पाहता यावा म्हणून इंग्लंडला पाठविण्यात आले. तेथे त्यांना ग्रंथपालनाच्या शिक्षणाचे 'ऑनर्स' सर्टिफिकेट मिळाले. तसेच त्यांना इंग्लंडमधील १०० हून अधिक ग्रंथालयांच्या कामकाजाचे निरीक्षण केले. तेथील ग्रंथालये समाजभिमुख होती. ब्रिटिश ग्रंथालये समाजातील सर्व घरातील लोकांना समान व उत्तम सेवा देण्यासाठी खुप प्रयत्न करीत असत. तशी परिस्थिती समाजात नव्हती. म्हणून डॉ. रंगनाथ यांना काही तत्वे व सुत्रे निश्चित केली. तर फायदेशीर ठरेल म्हणून सर्व ग्रंथालये व ग्रंथपाल यांना समान ठरणारे काही सिध्दांत स्पष्ठ करण्याचे काम सुरु केले आणि तेच ग्रंथालयशास्त्राचे पान सिध्दांत होत.

ग्रंथालय हा सामाजिक संस्था आहे. म्हणून ग्रंथालयात ग्रंथाच्या माध्यमातून समाजात स्फुर्ती माहिती व मनोरंजन मिळवून देणे आवश्यक असते. तेथील ग्रंथ हे त्यातील विचारांसाठी महत्वाचे मानले जातात. ते विचार समाजातील सर्व घटकांपर्यत पोचले पाहिजेत. या हेतूच्या जाणीवेनंतर ग्रंथालये कार्यक्षम होउन सर्वांना उत्तम सेवा देउ शकतात. हा हेतू व ग्रंथपालनातील कर्तव्ये यांची जाणीव व्हावी म्हणूनच ग्रंथालय शास्त्राच्या पाच सिध्दांतांचा निर्मिती डॉ. रंगनाथ यांनी केली.

१.ग्रंथ हे उपयोगासाठी आहे. Books are for use
२.प्रत्येक वाचकाला त्यांचा ग्रंथ मिळावा.Every reader gets his/her reader
३.प्रत्येक ग्रंथाला त्यांचा वाचक मिळावा.Every book gets its reader
४.वाचकाचा वेळ वाचावा.Save the time at reader
५.ग्रंथालय वधिष्णू संस्था आहे.

ग्रंथालय शास्त्राचे पाच सिध्दांत आणि नितीमूल्य :–

*1. ग्रंथ हे उपयोगासाठी आहे.*Books are for use

ग्रंथालयात ग्रंथ हे एकामेत कळत व्यवस्थित लावून ठेवणे एवढयाच उपयोगाचे नसतात. शिवाय ते दागिन्यांप्रमाणे शोभा वाढविण्यासाठी नसतात. तर ते वाचकांच्या उपयोगासाठी असतात. वाचक ग्रंथालयातील शेलवज सतत टिकामी करतात तेव्हा ग्रंथपालन समाधान वाटते. वाचकांना ग्रंथांचा जास्तीत जास्त वापर कसा करता येईल. त्यांसाठी ग्रंथालयाची इमारत मध्यवर्ती ठिकाणी असावी. पूर्वी ग्रंथांचे 'जतन'करणे एवढाच हेतू होता. दिवसेंदिवस परिस्थिती बदलत गेली कपाटा ऐवजी रॅक्स(Racks) चा उपयोग ग्रंथालयासाठी घेउ लागला. सामान्य वाचकाचा हात शेवटच्या कप्प्यापर्यंत सहज पोचले. अशी त्यांची उंची असते. ग्रंथालयचाी वेळ वाचकांच्या सोयींनुसार असावी. ग्रंथालयात संदर्भ सेवा अतिशय महत्वाची भूमिका देणारी ही सेवा आहे.

मुक्तव्दार(Open Access) पध्दतीमुळे सुध्दा ग्रंथाचा उपयोग अधिक वाढतो. या सर्वाबरोबर ग्रंथालयीन कर्मचारीही प्रशिक्षित आणि कार्यक्षम असावे. त्यांना ग्रंथाबदद्ल जिव्हाळा असावा तसेच ग्रंथसंग्रहांबाबात ज्ञान ही असावे. वाचकांना ग्रंथालयीन सेवा देणे. हे मुळ तत्व त्यांना आचरणात आणले पाहिजे. वाचकांची आवड लक्षात घेउन त्यांना पुर्ण मदत केली पाहिजे. हे सर्व करीत असताना कर्मचां-यांना त्यांच्या शैक्षणिक दर्जाप्रमाणे वेतन (Salary)मिळणे आवश्यक असते. त्यांमुळे त्यांची कार्यक्षमता वाढते. शिवाय त्यांचे नैतिक धैर्य ही वाढते. कर्मचा-यांनी वाचकांना मदत करण्यास सदैव तयार असले पाहिजे.

*2.प्रत्येक वाचकाला त्यांचा आवडीचा ग्रंथ मिळावा(*Every reader get his/her books*)*

वाचक हा ग्रंथालयाचा प्रमुख घटक असल्यामुळे त्यांच्या गरजा भागविणे हे ग्रंथालय सेवकांचे आदय कर्तव्य आहे. वाचकांचेंही वेगवेगळे प्रकार असतात. त्याप्रमाणे त्यांची मागणीही स्वतंत्र असते. त्यांच्या मागण्यानुसार ग्रंथालयाचे स्थान, इमारत, फर्निचर आणि ग्रंथनिवड यांची योजना करावी लागते.

वाचकांच्या मुलाखती घेउन, ग्रंथशीर्षक व प्रत्यक्ष ग्रंथ याविषयी स्पष्टीकरण देउन त्यांच्या गरजा जाणून घेता येतात. त्यांमुळे योग्य वाचकाला योग्य ग्रंथ देणे शक्य होते. ग्रंथाचे विषय, भाषा व प्रकटीकरणाची व लेखनाची शैली ही वाचकांच्या गरजांशी मिळतीतुळती असावी, तरच प्रत्येक वाचकाला योग्य माहिती देणारे ग्रंथ देता येतात.
ग्रंथालय ही सामाजिक संस्था असल्यामुळे सर्व जनतेला माहितीसेवा देण्याची जबाबदारी पार पाडली पाहिजे.

*3.प्रत्येक ग्रंथाला त्याचा वाचक मिळावा.(*Every books gets its reader*)*

या सिध्दांतात 'ग्रंथ' प्रलेख किंवा वाचनसाहित्य हे घटक महत्वाचे आहे. 'ग्रंथ' हे वाचकांनी उपयोग करावा यासाठी असतो. ग्रंथ हे आपणहून वाचकांपर्यंत पोचू शकत नाही. म्हणून ग्रंथाना वाचकांच्या संपर्कात आणने हे ग्रंथालय सेवकांचे कर्तव्य असते. त्यासाठी ग्रंथालय सेवकांना ग्रंथालयाची पूर्ण माहिती असणे आवश्यक आहे. आणि त्याप्रमाणे वाचकांचा शोध घेणे आवश्यक आहे. कोणत्या ग्रंथामुळे कोणत्या वाचकांचा फायदा होईल हे ओळखून त्या मौलवान ग्रंथाकडे त्या वाचकांचे लक्ष वेधून घेतले पाहिजे. नाहीतर अनेक ग्रंथ निष्काळजी पणामुळे निरुपयोगी पडून राहतील हे टाळण्यासाठी ग्रंथालय सेवकांना ग्रंथाच्या उपयोगासाठी मध्यस्थ म्हणून काम केले. पाहिजे हे साध्य व्हावे म्हणून ग्रंथालयांचे स्थान, इमारत, फर्निचर, ग्रंथांची व्यवस्था, प्रचार संदर्भ सेवा आणि ग्रंथालयातील कर्मचारी या सर्वाचा विचार महत्वाचा असतो.

ग्रंथालयातील वाचन साहित्याची जनतेला माहिती झाली. तरच त्याचा उपयोग करण्यासाठी वाचक मिळतील. अमेरिकेसारख्या देशात, ग्रंथालये, त्यांच्या पुस्तिका प्रसिध्द करतात. ग्रंथपाल नियतकालिकात लेख लिहून जनतेला माहिती करुन देतात व य मार्गाने आपल्या ग्रंथालयातील वाचनसाहित्याला वाचक मिळवून देतात. म्हणून आजच्या युगात 'ग्रंथालय' प्रसिध्द हे महत्वाचे काम ठरले आहे. तसेच ग्रंथालयात मार्गदर्शक फलक ही असणे आवश्यक आहे. मुक्तीदार पध्दतीमुळे ही वाचक प्रत्यक्ष ग्रंथासंगृहाजवळ जाउन ग्रंथ उघडून पाहून वाचकाला जास्त आनंद मिळतो.

4. वाचकांचा वेळ वाचवा :–

ग्रंथालयात येणारे वाचक हे वेगवेगळया प्रकारचे असतात. त्याचा वेळ अमूल्य असतो. काही संशोधन करणारे ही वाचक असतात. ते सतत कार्यक्षम असतात. म्हणून माहिती शोधण्यासत त्यांचा वेळ वाया जावू नये त्याचप्रमाणे कर्मचा-यांचाही वेळ महत्वाचा असतो. त्यासाठी दोघांचाही वेळ वाचण्यासाठी काही योजना कराव्या लागतात.

ग्रंथालयाचे स्थान, इमारत, फर्निचर , तसेच ग्रंथायाची वेळ या सर्व गोर्ष्टीचा विचार वाचकांचा आणि सेवकांचा वेळ वाचवण्यासाठी करावा लागतो. एकूनच वाचकांच्या गरजाचे समाधान करणारी माहिती त्यांना ताबडतोब मिळेल. अशी ग्रंथालयीन सेवांची योंजना व व्यवस्था असावी.

संदर्भ सेवा देउन वाचकांना वेळ वाचविला जातो. कारण या मार्गाने वाचकांना वैयक्तिरीत्या मदत करुन योग्य माहिती कमीत कमी वेळात देउ शकतो.

मुक्तव्दार पध्दतीमुळे वाचकांना एका विषयावरील ग्रंथ एकत्र पहावयास मिळतात. त्यामुळे वेळ वाचू शकतो.

ग्रंथालयातील कर्मचा-यांनी 'दुत संदर्भ सेवा' अशा नव्या सेवा दिल्यास वाचकांचा वेळ वाचू शकतो. आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे इंटरनेटच्या माध्यमातुन सुध्दा वाचक माहिती शोधू शकतो त्यासाठी ग्रंथालयात प्रलितीची सेवा असली पाहिजे. तसेच झेरॉक्सींगमुळे सुध्दा वाचक प्रलेखाच्या हव्या तेवढया प्रती कमी वेळात काढू शकतो.

योजनाबध्द कामकाज केल्यास कर्मचा-यांचा आणि वाचकांचाही वेळ वाचतो.

ग्रंथालय वर्धिष्णू संस्था आहे.

ग्रंथालय ही एक संस्था आहे. तिची सतत वाढ होत असते. म्हणून या सिध्दांताचे महत्व लक्षात घेउन ग्रंथालयाचे नियोजन व संघटन केले जाते. ग्रंथालयात अनेक बाबतीत फक्त वर्तमान काळाच्या विचार न करता भविष्यात होणा-या वाढीसाठी तरतुद करुन ठेवली पाहिजे. अशी स्पष्ट सूचना या सिध्दांतामुळे मिळते. त्याकडे दुर्लक्ष करुन चालत नाही.

अशा त-हेने वाचनसाहित्याला वाचक व कर्मचारी या तीन प्रमुख घटकांचा वाढीव विचार करुन ग्रंथालयीन कामकाजाचे नियोजन केल्यास भविष्यकाळातही कार्यक्षम ग्रंथालय सेवा देता येते.

ग्रंथालय शास्त्राच्या सुत्रांची अमंलबजावणी करताना आधुनिक काळाचा विसर पडता कामा नये. आधुनिक काळात ग्रंथालयांच्या साधनांमध्ये भर घालणे आवश्यक आहे. ग्रंथालयात संगणकाचा वापर करणे ही तर अत्यावश्यक बाब आहे. नवीन तंत्रज्ञानाचा वापर केल्याने ग्रंथालयाच्या कार्याचा स्तर उंचावेल, सेवकांची कार्यक्षमता वाढेल व डॉ. रंगनाथन यांच्या मुलभूत सिध्दांताची अमलबजावणी उत्तम रीतीने होउ शकेल.

सारांश : –

ग्रंथालय कुठलेही असो त्यांचा मुख्य हेतू वाचकांना चागली सेवा देणे. चांगल्या वाचनसंग्रह विकसीत करणे. मानवाच्या मतांध्ये आमुलाग्र बदल हे ग्रंथच घडवून आणू शकतात. श्री. जे. सी. शेरा म्हणतात ग्रंथातून मिळणारे ज्ञान हाच आपल्या संस्कृतीचा खरा आत्मा आहे. ज्ञान प्रसाराच्या प्रक्रियेत ग्रंथालय हेच प्रभावी माध्यम आहे. आणि महत्व समाजात होणे, म्हणजेच सामाजिक जाणिव होय.

ग्रंथायातील योग्य माहिती, योग्य व्यक्तीला, योग्य वेळी, योग्य प्रारुपात, योग्य उपयोगसाठी देणे म्हणजेच नैतिकता होय.

संदर्भसुची :–

१.''ग्रंथपरिवार'' मासिक एप्रिल,मे, २०१४

२.जैन, प्रकाश २००६ सुलभ ग्रंथालय शास्त्र, नागपूर विश्व पब्लिशर्स ॲण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स पृष्ठै २,३,११ आणि २३.

३. महाजन श.ग. २०११ डॉ. एसआर. रंगनाथन.महाराष्ट्राच्या ग्रंथालय चळवळीचे शिल्पकार पुणे युनिव्हर्सल प्रकाशन, पृष्ठे ६५, ६५

४.नरगुंदे, रेवती २००७ ग्रंथालय आणि सामाजिक विकास, पुणे युनिव्हर्सल प्रकाशन पृष्ठ ४५, ४६

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- Directory Of Research Journal Indexing
- International Scientific Journal Consortium Scientific
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- DOAJ
- EBSCO
- Crossref DOI
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Review Of Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.ror.isrj.org